

ИСТРАЈНОВ ПУТ

Ђорђе Оцић, *Слављеник*, Службени гласник – СКЗ, Београд 2012

Роман *Слављеник*, из рукописне заоставштине књижевника и филозофа Ђорђа Оцића, први пут се нашао пред читаоцима у оквиру недавно изашлог издања његових *Дела* у осам књига. Заједно с романом *Под сумњом*, он представља заокружену целину. Ово, унеколико аутобиографско, дело бави се судбином интелектуалца у тоталитарном режиму, какав се устоличио код нас после Другог светског рата. Већ у наслову првог тома налазимо ову директну алузију, која дефинише једно време, али истовремено може читаоца завести да помисли како је реч о роману криминалистичког жанра. Но, ништа од тога. Оба ова жанровски сложена дела пружила су филозофу могућност да проговори о темељним етичким вредностима, релативностима и противуречностима онога што се под тим појмом подразумева, те да постави велики број неугодних питања.

Али, да најпре представимо главног јунака романа, фантомску личност, Лазара Коштанића, „слављеника”. То је муж и отац породице, интелектуалац, који је, у средњим годинама свог живота, изашао из куће на дан своје славе и отишао у неповрат, како ће утврдити из овог чина нужно проистекла истрага. Овако постављене околности даће писцу могућност да осветли судбоносни догађај и сâм живот главног јунака из различитих углова, те да постепено уводи и друге јунаке у дело. Радња ће се у много чему одвијати на неочекиван начин јер су Оцићеви романи пуни изненађења, у композиционом и у сижејном смислу. Пажљиви читалац, увучен у колоплет дешавања, заинтригиран њиховом занимљивошћу, потресен неумитношћу истинитих догађаја, обезоружан, без могућности да аргументима посегне за питањима романескне истине и лажи, постепено увиђа да је најмање важно како се зову енигматично именовани јунаци ове књиге, за коју, као и за претходну, утврђује да је истовремено и истинита и симболичка. Ма колико животна, ова проза смишљено и циљано настоји не само да оголи недовољно познате или прећуткиване поступке власти и појединаца у културном животу земље, већ она трага за вечном истином, у хегелијанском смислу. Зато се Оцић оглашава како би, полазећи од Хегелове премисе да је истина целина, довео читаоца до ње. Руковођен потребом човека који се издваја „погрешним сазвучјем”, као и Бодлер, чије стихове узима за мото књиге, у потрази за истином, то јест на путу ка целовитости, он заправо трага за мудрошћу.

Слично остварењима егзистенцијалиста, Камуја и Сартра, чији су апсурдни јунаци исто што и глумци који у неком тренутку остају без свог декора, и Оцићеви ликови доживљавају такву судбину. Они живе

свој свакодневни живот, а онда изненада нестају да би се, евентуално, касније појавили у некој другој сфери – која може подразумевати душевну клинику, други завичај, сећање, или онај свет. То повлачење јунака с позорнице отвара поље реконструкција. *Status post* полазна је тачка од које се креће да би се ретроспективном методом оживео нестали, „с ума сишавши”, или умрли и разумели његови поступци. Читалац може препознати метод примењен у његовим романима *Исџираџа*, *Смрт у Ердабову*, *Чудо на Дунаву*, у којима се такође, композицијом типа концентричних кругова, постепено покушава доћи до истине. Наравно, говорећи о јунаку и његовим неуспесима, заблудама и местимичним узлети-ма, писац ће га стављати у додир с другим, споредним ликовима, стварајући тако читаву галерију, али и осликавати једно, за интелектуалце мучно, време које није трајало кратко. Било је то доба пуно парадокса, надања, противуречности, гротескних и трагичних ситуација.

Мноштво Оцићевих споредних јунака, наизглед сведених, тек скицираних, заправо је темељно психолошки, па и физички, осликано мајсторски одабраним потезима – духовитим синтагмама и кованицама, надимцима, карактеристичним или карикатуралним описима. Актери романа сударају се у свакодневном животу, посећују, помажу и одмажу једни другима, воле се и мрзе и, најзад, један по један, губе. Да би ове контакте описао, писац нам преноси атмосферу места на којима раде или се сусрећу, као и неизбежни кафански миље, толико карактеристичан за нашу средину. Тамо ће се јунаци *Слављеника* састајати, уживати у разговору, али и договарати, покушавати да проникну у смешна, необична, сумњива, па и мистериозна дешавања у нашем свету културе.

Није тешко схватити да готово анонимна личност Истражног судије, који треба да повеже замршене конце Аријадниног клупка, то јест Лазаревих поступака, жеља и заблуда, заправо представља Суд Истине. Њој писац препушта да изведе своје закључке, и да пред читаоца постави проблем кривице. Хоће ли ослободити или осудити ове људе, остаје на њему – Читачу, јер ће се испоставити да су етичке категорије растегљиве и да се у једној особи могу стећи и осумњичени, и окривљени, и бранилац, и тужилац. У *Слављенику*, као да то није довољно, Оцић додаје и исповест главног јунака, већ прежаљеног Лазара Коштанића, који се, попут Нушићевог *Покојника*, фантомски појављује и негира претходне исказе својих најближих. Он ће покушати да објасни зашто се отиснуо у свет. Догодило се то, према његовом признању, због оптужујућих речи: „превише” и „премало”, којима су му се најближи обраћали, због брачне кризе, сукобљености Духа и Материје у његовом животу. Најзад, и питање: „Ко сам Ја?” није помагало, већ је утицало да с временом ослонац који је налазио у породици, пријатељима и вери, полако, али сигурно почне да измиче. Његова дилема – живот или смрт – завршиће се одласком, као средњим решењем.

Излазак из оквира у коме се креће јунак јавља се као последица предуге заокупљености идејама о нужности и слободи, као тежње за ослобођењем од притисака. „Све би се срушило да нисам отишао”, тврди Лазар Коштанић, а знамо да се све срушило и кад је отишао. Другим речима, људски потези и судбина такви су да је човек, како стоје ствари, увек на губитку, или, како писац иронично каже, да се из царства нужности само с великим парама може прећи у царство слободе.

Има много аутобиографског у овом роману. Ко је знао Оцића, лако ће препознати његове идеје у лику Психолога, Истрајног и самог Коштанића, препознаће стазу по којој се кретао, делове његове биографије, као и људе које помиње. „Кренуо сам путем од Ердабова до Ердабова, од родне куће до Куће, од првог учитеља до Учитеља, од мене учитеља до ученика, од пријатеља до непријатеља...” Тако је текао и његов живот и живот главног јунака. Од свих сапутника, за Оцића је улога Учитеља, Петог, Петка, како га је називао, била најзначајнија „Јер, Пети је био и остао мој Учитель не само по ономе чиме сам код њега био ’опијен’, него и оним од чега сам се отрезнио – и једно и друго за мене је било поучно.” Због тога ће овом врсном интелектуалцу, Николи Милошевићу, и бити дато највише простора у књизи, као и посвета, на њеном почетку.

Говорећи о конкретном – о себи и другима, о правди и неправди, о узлетима и падовима, о немогућностима да се реализују наизглед сасвим уобичајене ствари каква је, рецимо, штампање завршеног романа, о невероватним смицилицама којима се власт ограђивала од свега што је за њу било „потенцијално опасно”, Оцић је проговорио и о универзалном. Он се позабавио човековим оптерећењем баластима какве намећу породица, култура, средина, власти... О индивидуи која би да се оствари, о трагању за идентитетом, о љубави, пријатељству, односу према вредностима, духовним и материјалним, и још много чему другом.

Иако је писао о скучености, ситним и крупним пакостима наше средине, Оцић је, као ерудита, превазишао локалне оквире у којима се дешава радња и уобличио дело препознатљиво европског духа што има своје исходиште у класичној култури. Роман *Слављеник* открива нам писца као супериорног интелектуалца и изванредног стилисту који је успео да направи дистанцу у односу на тежбе живота и непријатности, те да их сагледа из иронијске романескне перспективе с филозофском мирноћом, стављајући тежиште на расветљавање њихових узрока. Здружени дух научника и уметника дао је остварење високог домета што остаје пред судом садашњих и будућих „помних Читача”, заљубљеника у добро литерарно штиво, људи замишљених пред моћи и немоћи индивидуе у савременом друштву.

Гордана МАЛЕТИЋ